

זמן תפס"ן

זמן תפס"ן מכוון למקצב הזמן של הנוער,
ומהווה במה לאפשרות הופעתו של שיח חדש
שז'אק לאקאן כינה "הכאב של הנוער"

גיליון 1 | פברואר 2015

2	עמרי ביכובסקי, אילנה רבין	1	דבר המערכת גליון מס' 1
3	דיאנה ברגובוי		ד"ר אלכסנדר סטבנס
4	אלכסנדר סטבנס		גיל ההתבגרות סימפטום של ההתבגרות
המינית

זמן תפס"ן הוא כתב העת של עמותת תפס"ן: תחנה פסיכואנליטית לנוער

עורכים: עמרי ביכובסקי, אילנה רבין

דבר המערכת: זמן תפס"ן 1

עמרי ביכובסקי, אילנה רבין

הכנס השני של תפס"ן בפתח¹. בכנס הראשון עסקנו במופעים של הנשירה ובמענה שהדיסציפלינות השונות מנכחות בשטח. היה ברור שהתופעה מעסיקה גורמים רבים שכמונו מופתעים מהביורוקרטיזציה והמדיקליזציה שנמצאו מוצדקים רק ב-10% של המקרים². ייתכן שבאופן של נתונים אלה מצויה גם נשירת המורים, שהחלו ללמד כמשאת לב ומצאו את עצמם נושרים מהשיח³ עם התלמיד לטובת האילמות של התרופה.

הכנס השני מנכח את צירי הפעולה הקלינית אליה מכוון תפס"ן כתחנה פסיכואנליטית לטיפול בנשירה של בני נוער. נזכיר שני צירים מאלה המפורטים ב"כרטיס הביקור" של תפס"ן⁴. א. הנשירה של בני נוער היא בראש ובראשונה תופעה נפשית ולא רפואית או ביורוקרטית - זוהי הנחת היסוד של תפס"ן בתפיסתו הטיפולית, בין אם הנשירה היא פיסית, אינטלקטואלית או חברתית. ב. כתחנה קלינית תפס"ן ישמש כתובת לפניות של בני נוער והורים מכל האוכלוסיות, וכתובת לייעוץ, הדרכה ושיח קולגיאלי לאנשי מקצוע וצוותים העוסקים בחינוך וטיפול בבני נוער.

כנס שני זה הוא זמן ההתבגרות של תפס"ן, זמן הראקטיבציה של מה שנזרע בזמן הראשון והנתקל בבלתי אפשרי מסדר חדש, כפי שאומר אורחנו ד"ר אלכסנדר סטיבנס במאמרו: "גיל ההתבגרות, סימפטום של ההתבגרות המינית"⁵. אין זו בחירה אקראית של מערכת זמן תפס"ן, לתרגם ולהביא לקראת הכנס מאמר סולל דרך זה. (בתרגומה של עלמה יצחקי ובעריכת רויטל יצחקי)

סטיבנס מציע לנו לגשת אל גיל ההתבגרות לא כשם של משבר מוכלל - "משבר גיל ההתבגרות" - אלא מצידו של הסימפטום. גיל ההתבגרות הוא איפוא הפריסה של סדרה של בחירות סימפטומטיות מסוג של "הכל אפשרי" ביחס ל"בלתי אפשרי" חד ומדויק של המפגש עם ההתבגרות המינית. הסימפטום הינו התשובה של הסובייקט להעדר היחס המיני - להעדרו של כל ספר הוראות אפשרי בנוגע למפגש המיני. אין זה אומר, כפי שמדגיש סטיבנס, שעקב כך אין ערך לדיבור. להפך.

תת הכותרת במאמר "תגובות סימפטומטיות חדשות בהתבגרות המינית" מכוונת אל אינדיקציות קליניות המסמנות "מספר מענים של גיל ההתבגרות להתפרצות בממשי". סטיבנס מציע מספר אופנויות של מענה למה שעל הפרק עבור המתבגר. קבוצה אחת של מענים סימפטומטיים הם אלה המצויים בשדה של הידע (שאיננו עונה על "השאלה היחידה שבאמת מוצבת"). קבוצה אחרת היא זו של המענים באמצעות הזדהויות - זהו הנתב המוביל אל חברות הנוער. קבוצה שלישית היא זו של מענים ביחס לפנטזמה שכושלת: "הסובייקט שכבר בנה פנטזמה בילדותו פוגש מחדש בעובדה שהפנטזמה הזאת, למול האתגר החדש של המין, כבר אינה עובדת." אם בנקודה זו גם הסימפטום כושל, אנו עלולים לעמוד בפני acting out או מעבר לאקט.

מהאחד אחד של המענים הסימפטומטיים, מוליך אותנו סטיבנס לתופעות חדשות בתרבות. האב כסימפטום, שיכול היה להיות אחד המענים האפשריים בפני כשל זה כבר אינו כזה: "ישנה ירידה של

¹ בשיתוף עם הרשת הלאקאניאנית. ראו פרטים אודותיו ב:

<http://www.pragma.co.il/%D7%94%D7%95%D7%93%D7%A2%D7%95%D7%AA/794>

² מתוך הרצאתו של ד"ר חגי מעוז, ביום העיון "למה נשירה", ב 26 ביוני 2014.

³ מתוך הרצאה של ד"ר חוה פרידמן, ביום העיון "למה נשירה", ב 26 ביוני 2014

⁴ ראו: <http://www.tafsan.org/>

⁵ מתפרסם בגליון זה.

הפונקציה האבהית (כשהאב, על אף שהוא ניצב כראוי בסמלי, לא מגיע לשיעור קומה מספיק כדי לייצג לבנו יוצא מן הכלל)... בימינו, זה מעבר לרמת המקרה הבודד בקליניקה. זוהי תופעה מבנית בחברה שלנו, הנובעת מהאפקטים של התפתחות המדע ושל האוניברסליזציה של התרבות".

למול תופעה תרבותית זו, נדגיש את שאלתו של סטיבנס בתקווה שנשכיל להשתמש בתשובתו. **השאלה:** "היכן ניתן עדין למצוא את המקום של היוצא מן הכלל?" **התשובה:** "ניתן עדין למצוא אותו באקט האמירה.... זה בכל מקרה דבר מה שדורש מאתנו תשומת לב. כאשר ישנה אמירה, כלומר המצאה יחידאית, האם אנחנו מוכנים להכיר בה? זהו המקום היחיד שבו אנחנו יכולים עדין למצוא את המימד של היוצא מן הכלל"

ד"ר אלכסנדר סטבנס

מאת דיאנה ברגובי

מי שרוצה ללמוד עליו, יחפש בגוגל וימצא פרטים שכביכול יגידו משהו עליו. פסיכואנליטיקאי, רופא פסיכיאטר בהכשרתו, יסד לפני כשלושים שנה את המוסד לה קורטיל לילדים ומתבגרים המתמודדים עם מגוון של קשיים ועד היום הוא מנהלו התרפויטי. מי שרוצה להכיר את העבודה שנעשית שם, יכול לראות את הסרט "תחת שמיים פתוחים" של מריאנה אוטרו.

אני מכירה את אלכסנדר סטבנס מזה עשרים וחמש שנה. כידידה אני יכולה להעיד בין השאר על נדיבותו. היום אני רוצה להתמקד בנדיבותו כעמית אותה אני מכנה "עמדתו האתית כמורה".

מספר רב של עמיתים התחילו את דרכם בפסיכואנליזה בלה קורטיל כשבידם הכשרות שונות כגון: אח, מורה לריקודים או לדת, ועוד. התקדמותם באנליזה האישית שלהם עליה אנחנו יודעים מהעדויות של הפאס שלהם והתקדמותם בעבודה הקלינית שלהם המעוגנת בהכשרה תיאורטית עשירה, מראות לנו שבלה קורטיל מתרחשת מסירה שאינה מבוססת על דרישתו של מורה לאקסקלוסיביות מהתלמידים, אלא על פתיחת נתיבים לריבוי מורים עם שמירה על אוריינטציה. לזה אני קוראת עמדה אתית של מורה. עמדה שאינה דורשת הצמדות נצחית לכפיפות.

גיל ההתבגרות, סימפטום של ההתבגרות המינית L'adolescence, symptôme de la puberté

אלכסנדר סטיבנס

גיל ההתבגרות אינו מושג פסיכואנליטי.⁶ המונח נכנס לשיח רק בתחילת המאה. למעשה, הרעיון לפיו ישנה תקופה מיוחדת בחיים שיש להבחינה מהילדות ומגיל הבגרות, הוא רעיון חדש יחסית. הבחנה זו, על בסיס ביולוגי כביכול, היא מונח סוציולוגי, שנכנס לשימוש פסיכולוגי. מדברים אפוא על משבר גיל ההתבגרות במובן הכולל והפסיכולוגי של המונח. אני סבור שמונח זה מכסה על דבר מה מעורפל ביותר, והוא אפילו אנטי-קליני. לדוגמה, מחבר מסוים כתב ספר על גיל ההתבגרות, והוא מקדם שם את התזה לפיה אין מבנה קליני לגיל ההתבגרות, אלא משבר בלבד. נכון שבגיל ההתבגרות ישנו קושי מסוים לאתר את המבנים, לאתר את ההבדלים הסימפטומטיים, לאתר התפרצות פסיכוטית אותנטית למשל לעומת התערערות היסטורית פתאומית. הקושי הדיאגנוסטי גדול יותר בגיל ההתבגרות שכן המבנה מוסתר יותר על ידי מספר תופעות, וכתוצאה מכך, עבור מחברים מסוימים, המונח משבר גיל ההתבגרות הפך לחזות הקליניקה כולה. אני חושב באופן אישי שזו טעות ושתזות מהסוג הזה אף מעידות על כך שגיל ההתבגרות אינו מושג פסיכואנליטי.

זה לא אומר שאסור לנו להשתמש במונח גיל ההתבגרות, אולם המונח התבגרות מינית (puberté) הולם יותר עבור הקליניקה. פרויד העניק לו את מלוא תוקפו בשלב מוקדם מאוד בעבודתו, בשלוש מסות על התיאוריה של המיניות מ-1905. שלוש המסות הללו מורכבות משלושה חלקים עיקריים: הסטיות המיניות, הבחינה של המיניות הילדית וההתבגרות המינית. מדוע ההתבגרות המינית מופיעה כחלק שלישי? מכיוון שלאחר הילדות, נקבעות בחירות מסוימות, אולם באופן שאינו סופי, והן מופעלות מחדש בגיל ההתבגרות. אלו הן בחירות האובייקטים, הטרור- או הומוסקסואלים, ובחירות העמדה ביחס לסקסואציה. בחירה נוספת שאולי מוכרעת בשלב מוקדם עוד יותר של הקיום, אך תוצאותיה לא יבואו לידי ביטוי אלא בגיל ההתבגרות היא הבחירה בפרוורסיה. זוהי הבחירה, אומר פרויד, להישאר עם דחף חלקי. אני אומר עם לאקאן שזו לא רק הבחירה להישאר בשירותו של דחף חלקי, אלא גם להפוך עצמך למשרתו של רצון להתענגות, של אחר של התענגות, של האל האפל של ההתענגות שסאד מונה חלק משמותיו בעבודתו. ניתן לראות כאן את מידת ההלימה של המונח התבגרות מינית – תוקף שפרויד הקנה לו מלכתחילה, בקשר שלו לסקסואציה, לבחירת העמדה ולבחירת האובייקט אולם גם ביחס להשלכות על המבנה עצמו, על ההתכוונות האפשרית לעבר הפרוורסיה.

נכחתי ביום עבודה בנושא גיל ההתבגרות בקורטיל (Courttil) בו אחת מהמשתתפות הציגה עבודה תחת הכותרת "גיל ההתבגרות, הגיל של הכל אפשרי". עם זאת, במסגרת העבודה שבה הוצג מקרה קליני, היא הגדירה את גיל ההתבגרות גם בתור הגיל של המפגש עם הבלתי אפשרי. אני חושב ששני המונחים הללו, "הגיל של הכל אפשרי" ו-"המפגש עם הבלתי אפשרי", מוצדקים במידה שווה בדיבור על גיל ההתבגרות. מה הכוונה אפוא בגיל הכל אפשרי מצד אחד, והמפגש עם הבלתי אפשרי מצד שני? זה מה שהכותרת שלי מנסה ללכוד: "גיל ההתבגרות, סימפטום של ההתבגרות המינית." הכל אפשרי, זה הצד של המענה למפגש עם בלתי אפשרי. זאת תהיה ללא ספק הגזמה לומר שהכל אפשרי מהצד של המענה, אך זה נכון שאפשרויות מסוימות נפתחות או נפתחות מחדש ברגע הזה ביחס לבחירה במענה. זה האופן שבו יש

⁶ זהו טקסט של הרצאה בכנס שנערך באוניברסיטת פריס 8 בינואר 1998, בעריכתה של איזבל פינקל (Finkel)

להבין את מה שאומר פרויד בשלוש המסות: בגיל ההתבגרות, על הסובייקט לעשות מחדש את בחירות האובייקט שלו. ברגע שבו הוא נכנס לגיל ההתבגרות, הסובייקט למעשה עדין לא הכריע סופית את בחירות האובייקט שלו, הוא עשוי להיות הטרו- ועשוי להיות הומוסקסואל. על הסובייקט לעבור מחדש דרך בחירות האובייקט שלו, גם אם הבחירה הזו כבר נקבעה באופן חלקי; עליו להכריע ברגע זה את בחירתו ביחס לקיום. קורה לפעמים שהבחירות הנקבעות בגיל ההתבגרות עומדות פעם נוספת להכרעה בשלב מאוחר יותר של גיל הבגרות, אך זה רק מכיוון שהן נקבעו בצורה מעורפלת ביותר בגיל ההתבגרות. נמצא אצלי באנליזה גבר מבוגר שמדבר במונחים האלו על הבחירה ההטרוסקסואלית שבה הוא לא מכיר בלא מודע שלו. כל חלומותיו דוחפים אותו לבחירה הומוסקסואלית וכאשר הוא פוגש בגבר, זה כרוך בקשיים מסוימים. אף על פי כן, הוא חי באופן בלתי סדיר עם אישה זו או אחרת וכל פעם שהאישה הזו מציעה לו להיכנס למעורבות רצינית יותר, או אם במקרה הם העבירו סוף שבוע מצוין ביחד, הוא מרגיש מיד צורך לומר לה את האמת ולדבר איתה על הדחף ההומוסקסואלי האדיר שלו, שאותו הוא מעולם לא העביר לאקט, מכל מקום. זה ברור מאוד, ניתן לראות כאן סובייקט שבגיל ההתבגרות לא עשה בחירה ברורה. ביסודו של דבר, הבחירה שלו היא לשמור על מרחק מסוים מהתוצאות של בחירתו ביחס למין.

ביטויים שהתגלגלו מהפסיכואנליזה דוגמת "הכל קורה עוד לפני בגיל חמש!" - זה אינו ביטוי לאקאניאני כמובן - אינם לגמרי שקריים. למעשה, בחירת הסימפטום והארגון של הפנטזמה מתרחשים בגיל מוקדם מאוד. הייתה לי הזדמנות לצפות בשני ילדים צעירים, תאומים, בן ובת. בגיל כמה חודשים בחירות סימפטומטיות מבניות מסוימות כבר הוכרעו בבירור. כאשר הם היו רעבים לדוגמה, אם האם או אדם אחר שטיפל בהם נתן את הבקבוק ראשית לבת הקטנה, הבן הקטן המשיך לבכות בצורה נחרצת ביותר. אך אילו נתנו את הבקבוק תחילה לבן, הבת הקטנה הפסיקה לבכות, הסתובבה במיטתה והפכה אדישה לחלוטין, ולאחר מכן סירבה לבקבוק. הנה לכם שתי בחירות סימפטומטיות. אצל הבן הקטן, ניתן לראות בבחירה את התובענות שמאפיינת לפעמים את האובססיבי, בעוד שעבור הבת הקטנה, מדובר באדישות ההיסטרית. הבחירות הסימפטומטיות האלו הן אופן תגובה של הסובייקט למצב ובדוגמה הזו ניתן לראות שהן נקבעות מוקדם מאוד. ועדין יהיה צורך לקבוע אותן מחדש, בחלקן, לא רק בגיל ההתבגרות אלא עוד קודם לכן. הביטוי "הכל כבר קורה לפני גיל חמש" הוא לפיכך חפוז מעט. קחו את הדוגמה המפורסמת של ז'אן ז'אק רוסו, מהצד של הפסיכוזה ללא ספק, שבגיל שמונה קיבל מכות בישבן מהאומנת שלו. הוא מתאר את התקרית הזאת בצורה יפה מאוד בחלק הראשון של הווידיאו. ההלקאה הזו הותירה אותו נסער עד כדי כך שלאחר מכן הוא המרה את פיה של האומנת בכוונה בשביל העונש. האומנת הבינה זאת היטב ולכן זו הייתה הפעם האחת והיחידה שהוא קיבל מכות בישבן! אולם רוסו כתב על כך: "מי היה מאמין שהעונש הזה שקיבלתי כילד בן שמונה מידיה של בחורה בת שלוש יקבע את טעמי, את מאוויי, את תשוקותיי, אותי עצמי לשארית חיי, ובאופן ההפוך בדיוק ממה שאמור היה לנבוע מהעונש באופן טבעי?"⁷ אנו יודעים היטב שכמבוגר צעיר רוסו חזר בהזדמנויות רבות לאיווי הזה של ההלקאה, הממלא מקום של פנטזמה. היה שם גם אירוע מסוים מאוד של אקסהיביציוניזם שבו הוא חשף את ישבניו.

הנקודה שברצוני להבהיר היא שהבחירות הללו יצטרכו להיקבע מחדש מהצד של הפנטזמה שתעמוד למבחן של הבגרות המינית, כמו גם מהצד של הסימפטום שמקבל את צורותיו המגוונות. הבחירות הללו יקבעו מחדש גם אם המבנה ללא ספק כבר הוכרע: נזירוז או פסיכוזה; וגם בתוך הנזירוז, אובססיה או

⁷ J. -J. Rousseau, les Confessions, Paris, Gallimard, collection Folio, 1973 p.45 (כל הציטוטים בטקסט זה תורגמו מצרפתית ע"י עלמה יצחקי)

היסטוריה. אף על פי כן, הצורות ההתנהגותיות, הצורות התופעתיות, אבל גם הקשר של הסימפטום למין, עתידות להשתנות בהתבגרות המינית.

לכן, על מנת לדייק, צריך היה לתת את הכותרת: "גיל ההתבגרות, הגיל של מגוון רחב של תגובות אפשריות לבלתי אפשרי שהינו הגחת הממשי השייכת להתבגרות המינית". זו הבחירה בכותרת להצגה שלי. ניתן גם לכתוב אותה באמצעות מתמה המבוססת על מתמה שז'אק-אלן מילר הציג בקורס שלו לפני שנתיים. במתמה שלו, ז'אק-אלן מילר מציב את הסימפטום כמענה, כמטאפורה לאין-יחס המיני, לאי-הקיום של היחס המיני. אי-הקיום של היחס המיני, זה הקושי לדעת מה יש לעשות בנוגע למין, זה העדר הידע המכונן א-פריורי בעניין זה. במקום של העדר היחס המיני, הסובייקט מפתח סימפטום שמתייבב עבורו כמענה אפשרי לממשי של העדר היחס המיני שבלתי אפשרי למקמו. אני מציע בפשטות לנסח מחדש את היחס התבגרות מינית – גיל ההתבגרות בעזרת מתמה זו של ז'אק-אלן מילר. ההתבגרות המינית תהא אחד משמותיו של אי-הקיום של היחס המיני. ההתבגרות המינית היא בכל אופן אחד מהרגעים שבהם האין-יחס המיני מתגלה לסובייקט יותר מאי-פעם. גיל ההתבגרות, מצדו, יהיה התשובה הסימפטומטית האפשרית שמספק הסובייקט. זה הסידור הייחודי שאתו הוא יארגן את קיומו, את יחסו לעולם ויחסו להתענגות, כלומר במקום היחס המיני.

$$\frac{\Sigma}{\emptyset} \longrightarrow \frac{\text{Adolescence}}{\text{Puberté}}$$

הסימפטום שבא להחליף את הקבוצה הריקה הוא מטאפורה משונה. החלק של הסימפטום שמצד אחד אוחד במסמן יוצר מטאפורה, אולם זה גם החלק שיוצר תו של הזדהות, זה שמאפשר את פירוש האמת של הסימפטום. במקרה של דורה למשל, זה החלק המסמני שמאפשר לפרויד לפרש את השיעול שלה על בסיס התווים שנלקחו מאביה, על בסיס הגלישה המסמנית מ-*Vermögen* – אבי עשיר – ל-*Unvermögen* – שפירושו בגרמנית עני אבל גם חסר יכולת, אימפוטנט. על בסיס הגלישה המסמנית הזו מתפתחת הפנטזמה הקטנה על מין אורלי שדורה מדמינת בין אביה וגברת ק., ושמעוררת אצלה, בדרך של הזדהות, את הגירוי בגרון. זוהי אם כך הגלישה של הסימפטום. אולם בסוף ההוראה של שלאקאן, הסימפטום הוא גם ההפעלה של אופן התענגות ייחודי, המקושר לאי אלו תווים. בשל כך, הסימפטום בסוף ההוראה של לאקאן אינו נחשב עוד למבנה סמלי ביסודו, מסמני, או כמה שמתייבב במקום של האב, אלא דווקא כנובע ביסודו מההתענגות, כאופן התענגות של סובייקט. למול המפגש עם בלתי אפשרי, הסובייקט מארגן יחס אפשרי עבורו להתענגות, זה הסימפטום שלו.

גיל ההתבגרות הוא איפוא הפריסה של סדרה של בחירות סימפטומטיות ביחס לבלתי אפשרי של המפגש עם ההתבגרות המינית. כתבתי כאן, ביחד עם ז'אק-אלן מילר, את הבלתי אפשרי בתור קבוצה ריקה. הבלתי אפשרי הוא אחת מהנוסחאות של הממשי, אותו העדר ידע בממשי ביחס למין, שהוא האין-יחס המיני. ז'אק-אלן מילר הגדיר את האין-יחס המיני בצורה פשוטה ביותר. לחיות יש אינסטינקט, לפחות כל זמן שהאדם לא מתמרן אותן. כאשר זכר ונקבה נפגשים, האינסטינקט מאפשר להם באופן כללי לדעת מה יש לעשות למול המין האחר. גם אם ניתן לתאר מספר וריאציות בקשר לכך. אצל מינים מסוימים, למשל, ניתן לראות זכרים שמשנים מין כאשר אין מספיק נקבות בקבוצה. ישנם אם כן מספר תהליכים נוספים אך לא מדובר בהומוסקסואליות, הזכרים הופכים לנקבות מכיוון שחסרות נקבות בקבוצה. עבור החיות, האינסטינקט הוא אם כן ידע בממשי שגורם לכך שאין להן שום בעיה ביחס המיני. עבור הוויה האנושית, הידע הזה בממשי אינו קיים ולפיכך שני בני אדם זכר ונקבה לא ממש יודעים מה לעשות ביחד. הם יודעים זאת מכיוון שהם לומדים, אולם הם לא יודעים זאת א-פריורי. חסר להם ידע בממשי ביחס

לאופן שבו המינים משלימים זה את זה, זהו האין-יחס המיני. זה מודגם היטב ברומן *דפניס וכלואה* שנכתב בידי לונגוס, אליו מתייחס לאקאן. דפניס וכלואה הם ילדים שננטשו על ידי הוריהם בכניסה למקדש ונלקחו תחת חסותם של האלים. הם גדלים זה עם זה וללא אף אחד אחר. זה דומה מאוד למיתוס של הפרא האציל של רוסו. הם מגלים הכל בעצמם, מלבד לדבר אחד, מה עושים ביחד בחור ובחורה: "דפניס נותר שרוע זמן רב לצידה, מבלי לדעת מאיפה להתחיל כדי לעשות את מה שהוא כה התאוה לו. הוא גרם לה לקום וחיבק אותה מאחור, אבל זה סיפק אותו עוד פחות. הוא התיישב אז על הארץ והחל לבכות על טיפשותו, שאפילו התיישים יודעים טוב ממנו כיצד יש להגשים את מעשה האהבה".⁸ נדרשה התערבות של האחר בדמותה של אישה שחלפה בסביבה ולקחה אליה את דפניס על מנת להסביר לו מה יש לעשות. זה מתרחש אם כן דרך הדיבור, זה מתרחש דרך האחר. מה שמעניין אותנו במשל הזה היא ההמחזה של אי-הקיום של הידע בממשי ביחס למין. כמובן, מהמשל משתמע שמרגע שזה עובר דרך האחר זה ניתן לידיעה ואזי ישנו יחס מיני. מה שבבירור אינו נכון שכן באחר נוצרת אם כבר אי-הבנה.

מה שבא לענות על ההעדר הזה עבור כל סובייקט, הוא הסימפטום בתור מענה של סובייקט [...]. אני סבור לפיכך שניתן לומר שגיל ההתבגרות הוא סימפטום של ההתבגרות המינית. נכנה לעת עתה את הממשי שעומד כאן על הכף ההתבגרות המינית, למרות שיש להגדירו ביתר דיוק, ואנסה לעשות זאת בהמשך. כאשר אני מדבר על גיל ההתבגרות, לא מדובר כמובן בגיל ההתבגרות במובן של משבר גיל ההתבגרות או בגיל ההתבגרות בתור מענה כולל, אלא בגיל ההתבגרות בתור סדרת המענים האפשריים לתופעה זו. אחזור לסדרה של המענים האפשריים הללו בסוף המאמר. אני מציע אם כן את הקליניקה של גיל ההתבגרות לא בתור קליניקה של משבר גיל ההתבגרות אלא כקליניקה של סימפטום. הקליניקה הזו אינה קשורה במאומה לגיל ההתבגרות כבעיה בשדה החברתי, להפך, מדובר תמיד במענה אינדיבידואלי בהיותו בחירה ומענה של סובייקט, תוך לקיחה בחשבון של ההבדלים הקיימים בהתאם לבחירות שהסובייקט כבר קבע בין נירוזיה לפסיכוזה.

מהו הממשי של ההתבגרות המינית?

ראשית, ניתן לחשוב שהממשי הזה הוא העלייה ברמת ההורמונים, כלומר מה שאחראי מבחינה ביולוגית להתבגרות המינית ככזו. מדובר יהיה אם כן בהגחתם של סימני המין המשניים, בטרנספורמציות של הגוף. זהו ממשי אורגני. אני סבור שזו טעות לומר כך, אך בתנאי ששואלים איזה איבר (organ) פועל כאן. אם צריך לדבר על האיבר, אי אפשר להצטמצם להגחה של סימני המין המשניים. במילים אחרות, אני סבור שהממשי שפועל כאן מצד התמורות של הגוף, אף שזו אינה טעות לקחת אותו בחשבון מהזווית הזו, אינו יכול להצטמצם לאורגניזם במובן הרפואי. הממשי אינו מצטמצם לדחיפה ההורמונלית. אם צריך לדבר על הופעה של האיבר, צריך להבין זאת כמו שאומרים למשל על גבר או על אישה שיש להם כלי יפה (bel organe), כשמתכוונים לקול. צריך לשמוע כאן את החומריות של הקול, כפי שלאקאן תיאר אותה ביחס לאיבר של הליבידו, בתור איבר חוץ גופי. לאקאן מתייחס אליו במיתוס של הלמלה (Lamelle).⁹ עם המיתוס הזה הוא מעלה את שאלת האובייקט האבוד, אבוד באופן רדיקלי, ואת שאלת הסקסואציה והאהבה. עם המיתוס של הלמלה, לאקאן מבנה את הליבידו כאיבר, במימד האורגני ביותר שלו, אולם בדיוק כחוף-גופי, בתור מה שבהתענגות נותר זר לגוף שהופך עצמו למסמני, הגוף שמדבר. ולפיכך אם אנחנו רוצים למקם את הממשי הזה מהצד של האורגני, זה בתנאי שנמקם אותו באיבר של הליבידו; בתנאי שנמקם אותו כאיבר של ההתענגות ולא כשינוי אנטומי של הגוף. זהו שינוי דמיוני של הגוף, כלומר שינוי ממשי מאוד של הדימוי. האיבר שבו מדובר הוא איבר מסומן על ידי השיח והממשי של ההתבגרות

⁸ Longus, *Daphnis et Chloé*, Paris Seuil, L'École des lettres, 1994 pp. 107-108
⁹ J. Lacan, «position de l'inconscient» (1964) *Écrits*, Paris, Seuil, 1966, p. 845

המינית אינו לפיכך הדחיפה ההורמונלית, אלא דווקא אותו איבר המסומן על ידי השיח. ההוכחה לכך היא שהדחיפה ההורמונלית אינה יוצרת בעיות אצל החיות. לא שומעים אף פעם דיבורים על משבר גיל ההתבגרות אצל עגלים כאשר הם הופכים בהדרגה לפרים. לאקאן, בהקדמה ל*התעוררות האביב של ודקינד*, אחד מהטקסטים היפים ביותר על גיל ההתבגרות, כותב: "כך ניגש דרמטורג ב-1891 לעסק של מה זה עבור הבחורים לעשות אהבה עם הבחורות, ומדגיש שהם לא היו אפילו מהרהרים בכך אלמלא ההתעוררות של חלומותיהם."¹⁰ כלומר הם לא חושבים אלא על זה, אבל, כפי שאמר אריק לורן: "זה באמצעות שינוי הסיפור של חלומותיהם שהם מתקדמים לעבר הדיאלקטיקה של היות נאהב על ידי האחר... לרצות להשיג אותו במעשה האהבה."¹¹ לכן אם רוצים לדבר על ממשי שממוקם מהצד של התמורות באיבר, מהצד של אותה הגחה בגוף, צריך להבין שזה ממשי מסומן על ידי השפה, ממשי של איבר מסומן על ידי השפה.

שנית, כאשר מדברים על העלייה ברמת ההורמונים, על התמורות בגוף, צריך להבין היטב שבממשי הזה, או בנוסחה "דחיפה הורמונלית", מדובר יותר בהתפרצות, בהגחה מאשר באיבר. כלומר ישנה התפרצות, הגחה של דבר מה שלמולו המילים כושלות לרגע לפני שהן מסוגלות, מתוך "שינוי החלומות", להסתדר מחדש בהדרגה. המילים כושלות לומר את ההגחה הזו. אפשר בהחלט לומר לילדים "את מתחילה להפוך לאישה, וכך", אבל ברגע ההגחה של הדבר, בין אם אלו חלומות, תמורות בגוף, זקפה ראשונה וכ"ו, אפקט ההגחה, שהינו ממשי, גורם לכך שיהיו אשר יהיו המילים שהמבוגר יאמר לו, המילים שעמדו לרשותו של הילד שמתחיל להתבגר מינית עד כה אינן תואמות למה שקורה לו. מדובר פחות בתמורה מאשר בהגחה של דבר מה חדש באופן רדיקלי. הממשי הזה הוא פחות אורגני ויותר הגחה של דבר מה חדש שביחס אליו לסובייקט אין מענה מוכן מראש. אם לומר זאת בדרך נוספת, למול ההגחה הזו, הפנטזמה של הסובייקט כושלת. אני מפנה אתכם בנקודה זו לטקסט של מ. ג' סורה (M. -j. Sauret) ב-Préliminaire 6.

מהו אותו חידוש? החידוש, יותר מאשר האיבר, הוא ההופעה המחודשת עבור הסובייקט של החסר שלו בידע בממשי. מה מציין מושג זה של הממשי הלקאניאני? אצל לאקאן, יש שלוש הוראות לממשי. בתקופה הראשונה של הוראתו – בעידן של סכמת R וה- "שאלה המקדימה" – הממשי הוא מסגרת הפנטזמה, כמו חלון או מסך המכסה על הבלתי-אפשרי, כל מה שאינו נגיש עבור הסובייקט. זהו חלון שמעבר לו הסובייקט מסתכן בהתקלות בממשי, אך הסובייקט עוצר על ספו בזכות כינון של ידע ביחסו לאחרים. ישנה סכמה שבה נרשם הממשי אצל לאקאן, זו הסכמה R, הסכמה של כינון הסובייקט. סכמת R היא הפיתוח של סכמת L, הסכמה של אי ההתאמה בין הסמלי והדמיוני. אי ההלימה הזו היא בדיוק מה שמתפתח בסכמה R. היא מראה את מקומם של הפנטזמה ושל הממשי באתר של הפיצול הזה. ההדגשה של אי ההתאמה בין הדמיוני לסמלי נעשית באמצעות מעין פער שמופעל בין ההזדהויות הסמליות וההזדהויות הדמיוניות. בגיל ההתבגרות אי ההתאמה הזו בין הדמיוני לסמלי כושלת, ולפיכך הפנטזמה כושלת. היא בולטת במיוחד מאחר ומהצד של הדמיוני הדימוי משתנה, סימני המין המשניים המסומנים באמצעות השיח גורמים לכך שהוא או היא כבר לא ילד כמו האחרים אלא עומדים להפוך לגבר או לאישה. ב- "עומדים להפוך" הזה ישנו ניפוץ מסוים של הדמיוני, ישנה הסדרה בעייתית של הדימוי. ומהצד של ההזדהות הסמלית, הילד צריך להפעיל הפרדה מסוימת מהדמות של הוריו, מהדמויות הסמליות של הוריו. עליו לעצב את האידיאלים שלו באופן אחר מאשר בהזדהות הפשוטה עם האב, ובצמוד לכך גם מספר תווים אחרים שהושאלו מאנשים אחרים. פרויד אומר בשלוש המסות שמרגע שהבחורים המתבגרים

¹⁰ J. Lacan in F. Wedekind, *L'éveil du printemps*, Paris, Gallimard, 1974, p.9

¹¹ E. Laurent cité par L. Naveau, in «L'adolescent au seuil du XXIème siècle», *l'envers de Paris*, 14, janvier 1998

מוצאים דמות גברית בעלת משקל שאינה אביהם ההתבגרות המינית תתרחש בצורה מוצלחת שכן הדמות הגברית הזו תאפשר להם להיפרד מהדמויות ההוריות ולמצוא את ההסדרה באמצעות האב להמשך הקיום. ניתן לראות זאת לפעמים אצל אותם בחורים שנצמדים לפרופסור יציב. פרויד מחשיב את המקרים האלו של הצמדות לדמות בתור המסלול הטוב ביותר. הבעיה בעולם של היום, היא שאנו מוצאים שם דווקא את המקרים הגרועים ביותר. הפרופסורים היום אינם טובים פחות מאשר בזמנו של פרויד אבל הנזילות של הקשר החברתי, הירידה במעמדה של דמות האב, גורמות לכך שהעיגון הזה לדמות אב הופך לשביר יותר. אחזור לשאלה הזו של ירידת מעמדה של דמות האב בהמשך.

בתקופה שניה בהוראה של לאקאן, במיוחד בסמינר ה-XI, הממשי מקושר באופן ישיר לשאלת ההגחה. הממשי הוא המפגש שמגיה. לאקאן מנגיד בהקשר זה שני אופנים אריסטוטליים של מפגש: הטיכה (*tuché*) והאוטומטון (*automaton*). האוטומטון הוא עיקרון החזרה, מה שמגיה אך כבר מוכר, מאחר וזה מה שחוזר מכוח המסמן. זוהי אם כן החזרה שבמפגש. את רוב המפגשים בקיום שלנו יש למקם מהצד של האוטומטון, או מהצד של מה שכבר מוכר. עם זאת, ברגעים מסוימים, מגיה ונכפה על הסובייקט מפגש מסוג מיוחד. מפגש של דבר מה שהוא אינו מכיר עדיין, שהוא לא פגש קודם לכן. זה מה שאריסטו מכנה הטיכה. בסמינר ה-XI לאקאן נשען על הניסיון הזה על מנת להסביר שהממשי הזה הוא מהתחום של הטיכה. מדובר במפגש כממשי של המפגש, כדבר מה שהסובייקט עדיין לא אירגן באמצעות הפנטזמה והרשת המסמנית שלו. שתי ההגדרות הללו של הממשי שומרות על תוקפן בהמשך ההוראה של לאקאן. יחד עם זאת, בחלק האחרון של הוראתו, לאקאן נותן הגדרה מדויקת מאוד של הממשי. הממשי של סוף הוראתו כולל את שני האחרים. הממשי הוא האי-יחס המיני. מה שז'אק-אלן מילר כותב, במתמה שאותה הזכרתי, באמצעות הקבוצה הריקה. מה פירושו ש"אין יחס מיני"? פירושו שאין יחס במובן המתמטי של המונח, במובן של ידע ממוסד ומכונן, נוכח כבר, אודות היחס בין גבר ואישה. כיצד זה קורה אצל החיות? כאשר החיה נמצאת למול המין האחר, כבר מהפעם הראשונה, היא כבר יודעת באופן מושלם מה צריך לעשות. זה מה שנקרא האינסטינקט. עבור החיות ישנו אינסטינקט, שעשוי לכלול אגב מורכבות, המחזה, טקסיות וכן הלאה. אף על פי כן, ישנו האינסטינקט בתור ידע רשום עבור כל אחד בממשי. כאשר החיה פוגשת במין האחר לא חסר לה ידע. היא יודעת כיצד זה עובד. אין לה שאלות, יש לה ידע אינסטינקטיבי ביחס לזיווג. זה מה שחסר אצל האדם. אין אצל ההוויה המדברת ידע בממשי. ניתן להבין מכאן בצורה טובה יותר מהו הממשי של ההתבגרות המינית. אני מציע אם כן את ההגדרה הבאה: הממשי של ההתבגרות המינית הוא התפרצות של איבר מסומן באמצעות השיח, בהעדר ידע אודות המין, בהעדר ידע אודות מה שאפשר לעשות איתו במפגש עם המין השני. כך שנותר לכל אחד להמציא את המענה האישי שלו.

הממשי של ההתבגרות המינית ניתן לניסוח בשלוש ההגדרות של הממשי אצל לאקאן: הוא ניתן לניסוח באמצעות הפיצול בין הדימוי לבין ההזדהות הסמלית המודגש ברגע בו היא מטופלת מחדש בגיל ההתבגרות; שנית הילד שמתבגר מינית נתון בלפיתה אלימה של דבר מה שמגיה, שאין לו שם ושעתיד לשנות את הדימוי; ולבסוף התזה השלישית של לאקאן באודות הממשי כאי-יחס המיני היא בדיוק מה שחוזר בגיל ההתבגרות.

תגובות סימפטומטיות חדשות בהתבגרות המינית

ברצוני לפנות כעת לשאלה של המענים, כסדרה של מענים סימפטומטיים אפשריים לממשי של ההתבגרות המינית. איני מתיימר לתת לכם את כל המענים האפשריים אבל אתן הכוונות ביחס למה שעשויים לסמן מספר מענים של גיל ההתבגרות להתפרצות בממשי, בעיקר מהצד של הנוירוזיה.

10 אני מאמין שסדרה אחת של מענים הם מענים באמצעות משהו מן הידע. זו תופעה שכיחה בגיל ההתבגרות להתמסר ללימודים. ברגע הזה נקבע לפעמים יעוד גדול. אותם סובייקטים רוצים להישאר תלמידים כל חייהם, הם יישארו כל חייהם להוטים למחקר. עבור סובייקטים מסוימים ניתן לראות בחירה זו כבר בילדות אבל היא צריכה להיקבע מחדש בגיל ההתבגרות, גם אם היא יכולה עדין להתנסח מחדש בהמשך. זו הבחירה של עמדה ביחס לידע, ביחס למשמעויות של העולם בתור סוג של תחליף במקום אותו הידע שחסר אודות המין. זהו אופן טיפול רצוי למדי בבגרות המינית. זה מענה חיובי ביחס לידע וישנו כמובן גם מענה שלילי. אלו הם למשל הילדים שיכלו לעבוד היטב בבית הספר עד להתבגרות המינית אך מרגע זה ואילך אינם עושים דבר מלבד לצאת ולהתרוועע עם חבריהם. זה לא שאין להם יותר זמן ללמוד אלא שהידע איבד לחלוטין מערכו עבורם. הם בחרו לרוקן את הידע מאחר ואין לו ערך כמענה לשאלה היחידה שבאמת מוצבת.

ניתן למקם סדרה אחרת של מענים ביחס להזדהויות דמיוניות או סמליות. זה היסוד לחבורות המתבגרים. הצורות הללו של טיפול בהתענגות מצביעות על כך שהממשי שפועל כאן אינו רק מהסדר של הגוף אלא גם מהסדר של ההפרדה מהאחר. הממשי שיש לטפל בו מתנסח מראש במסגרת הקשר לאח, לאיווי ולמין האחר.

אמקם סדרה שלישית של מענים ביחס לפנטזמה שכושלת. הסובייקט שכבר בנה פנטזמה בילדותו פוגש מחדש בעובדה שהפנטזמה הזו, למול האתגר החדש של המין, כבר אינה עובדת כמו שצריך. זה מה שניתן לכנות הכשל של הפנטזמה. המעברים לאקט הם מענה קלאסי לפנטזמה שכושלת. בסמינר המועקה לאקאן מצייר תמונה הבוחנת מחדש את העכבה הסימפטום והחרדה ומראה שהמחסום הגדול בפני המועקה הוא הסימפטום. כאשר הסימפטום כושל, וזה מה שקורה כשמגיח ממשי, אנו מוצאים את ה- acting out או המעבר לאקט, בהתאם למקרה. הם משמשים כמחסום אחרון בפני המועקה. ואז ישנה למשל התאבדות כנגד המועקה, כיצאה מהסצנה על מנת להימנע מהמועקה. התמה הזו נוכחת מאוד בהתעוררות האביב. מעבר לשאלת המפגש עם המין, באותה הגחה של ממשי, מגיחה עבור המתבגרים שמרכיבים שם את הסצנה שאלה בוערת ביותר שדוחפת למועקה. היא מובילה להתאבדות של אחד המתבגרים במחזה ולשאלה, עבור האחר, האם הוא עומד ללכת בעקבותיו או לא. זה הרגע שבו מגיחה הדמות של האיש במסכה, שהוא דמות של שם-האב, אומר לאקאן. זוהי אחת מאותן דמויות של מה שכיניתי לעיל תחליף יציב של אב, כפי שניתן לראות בגיל ההתבגרות בצורת פרופסור שמשמש כסימפטום. זהו האב כסימפטום.

האב כסימפטום הוא אחד מהמענים האפשריים. אולם בחברות שלנו היום ישנו קושי הולך וגדל להשיב באמצעות האב, למצוא את המענה הזה באמצעות האב, ככל שישנה ירידה של הפונקציה האבהית. תמיד הבחינו בירידה הזו ברמה של כל מקרה לגופו. כך למשל באופן בולט ביותר במקרה של הנס הקטן של פרויד. בסמינר ה-IV לאקאן מנתח אותו כתוצאה של ירידת הפונקציה האבהית. האב, על אף שהוא ניצב כראוי בסמלי, לא מגיע לשיעור קומה מספיק כדי לייצג לבנו יוצא מן הכלל. יש לכך עדות בלתי רגילה כאשר הנס שואל את אביו אם יהיה לו אח קטן. אביו עונה לו: "אם ירצה האל". הנס ממשיך ושואל את אותה שאלה את אמו שמשיבה "אם אני ארצה". מכאן הוא מסיק: "זאת אמא שמחליטה בשביל אלוהים". זה בהחלט מה שאפשר לכוונת ירידה בפונקציה האבהית, זה לא האב שנוטל על עצמו את העמדה של היוצא מן הכלל. התוצאה אצל הנס במישור של הבחירה הסימפטומטית היא קודם כל הפוביה שלו. אולם לאקאן מראה היטב בפרק האחרון של הסמינר ה-VI שמרגע שהחלים מהפוביה שלו, המענה של הנס הוא ירידה בגבריות. הוא שם אותו בניגוד לדון חואן. הנס יהיה גבר שמחכה שהצד השני יעשה מהלך.

בימינו, זה מעבר לרמת המקרה הבודד בקליניקה. זוהי תופעה מבנית בחברה שלנו, הנובעת מהאפקטים של התפתחות המדע ושל האוניברסליזציה של התרבות. ניתן למצוא כיום דימויים רבים ככל שנרצה לירידה זו של הפונקציה האבהית, ולמעשה קשה מאוד למצוא גורם שיעמוד כנגדה. ניקח למשל את הדוגמה הפשוטה של נשיא ארצות הברית, קלינטון. זהו פוליטיקאי שעניינו נשואות לסקרי דעת קהל ובסופו של דבר כל השאלה עבורו אינה להוות יוצא מן הכלל – בדומה לעמדה של דה גול, למשל, שמחליט שזה ככה או אחרת במצב שבו כל העולם מתנגד – אלא לכוון מעט את הדברים מבלי לצאת ממסגרת הרוב. זה מייצר אופן ממשל שונה לחלוטין מאשר אופן ממשל באמצעות היוצא מן הכלל. איני אומר שהוא פחות טוב אולם זוהי הירידה של הפונקציה האבהית וצריך לעמוד על כך. מכל מקום, בשערורייה המשפטית שמתחוללת סביב קלינטון, ישנה יציאה מן הכלל פרדוקסלית שכן מבין נשיאי ארצות הברית הוא הראשון לעמוד למשפט בזמן כהונתו, כשהוא מואשם באקט שביצע. אך זוהי יציאה מן הכלל יחסית לגמרי. היא משמשת כיציאה מן הכלל ביחס לסדרה של נשיאי ארצות הברית הקודמים אולם זוהי יציאה מן הכלל שאומרת: "הוא כמו כל העולם, אין יותר יוצא מן הכלל". זהו יתרון עבור הדמוקרטיה, אולם זה גם השם עצמו של הירידה בפונקציה האבהית.¹²

זה לא אומר שהיוצא מן הכלל לא יתקיים עוד בשום מקום. אולם צריך לראות היכן הוא יכול להתקיים. כיום, היוצא מן הכלל יכול להתקיים בסדרה של אחדים שמוחלפים במהירות רבה, כפונקציה של הדמוקרטיה. אולם אנו רואים היטב שברמה של ראשי המדינות, זה דבר מה שביר ביותר. קחו למשל פוליטיקאי כמו ז'אק שיראק, שדיבר בראיון על האבטלה תוך הדגשת ההיבט הדרמטי שלה, אך טען באותה נשימה שזה לא תלוי בפוליטיקאים אלא בקפיטליזם הבינלאומי, בספקולציה, במה שקורה בעולם... הוא בעצם אמר לצרפתים בראיון הזה שאין שום דבר לומר, שהוא אינו יכול לעשות דבר נגד האבטלה. הוא צודק, אין לו שום דבר לומר, אולם לבא אחריו לא יהיה מה לומר בדיוק באותה מידה.

היכן ניתן עדין למצוא את המקום של היוצא מן הכלל? ניתן עדין למצוא אותו באקט האמירה וישנו שם משהו שונה מהאקט של המדינאי. זה בכל מקרה דבר מה שדורש מאתנו תשומת לב. כאשר ישנה אמירה, כלומר המצאה יחידאית, האם אנחנו מוכנים להכיר בה? זהו המקום היחיד שבו אנחנו יכולים עדין למצוא את המימד של היוצא מן הכלל.

ה- "כולם אותו הדבר" של ירידת הפונקציה האבהית, שמכרסם ביוצא מן הכלל, מעורר גם אפקט של סגרגציה משתוללת. האפקט המשתולל הזה מודגש עוד יותר עם הקשיים הכלכליים של היום, האבטלה וכיוצא בזה. ניתן לראות בשכונות עוני מספר תופעות מהסדר של אי-הנחת מהסגרגציה. היום גיל ההתבגרות הולך יד ביד עם הסגרגציה. ביום עיון של ה- CIEN שהתקיים לאחרונה, אנשים שעובדים עם צעירים בשכונות העוני של בורדו הציגו דיווח על ההתארגנות של תרבויות נגד המבוססות על השפעות אפריקאיות ואמריקאיות. העניין בתרבויות הנגד הללו הוא לקבוע עד כמה אכן מדובר ב- "נגד". הן מתייחסות בעיקר לפיסה מהתרבות האפריקאית שמתבטאת בארגון של החבורות עם מפקדים, סגנים וכיוצא בזה. באותו הזמן, אנו מוצאים תמיד במסמנים המושאלים, בדימויים המושאלים, התייחסות מסוימת לאמריקה.¹³ זהו ארגון של תחליפים סימפטומטיים חברתיים לגיל ההתבגרות, שחברים לאפקט הסגרגציה של החברה הקפיטליסטית של ימינו במסגרת הקידום של "כולם אותו הדבר". ישנם אפקטים נוספים מהסדר של האלימות, בשכונות בעיקר אך גם באזורים בעיתיים בערים הגדולות. צריך לומר עוד דברים רבים על האלימות ולא אוכל לעשות זאת כאן, אך אני סבור שהאלימות הזו היא בעת ובעונה אחת

¹² זוהי אמירה של ז'אק-אלן מילר בקורס שלו
¹³ זוהי אמירה של אריק לורן באותו יום עיון של ה- CIEN

אפקט ישיר של הירידה של פונקציה האבהית ובאותו הזמן הסירוב לענות לירידה הזו בפונקציה האבהית באמצעות ירידה בגבריות. זה הסירוב מהצד של "כולם אותו הדבר ואף אחד לא יחרוג".

מענה נוסף בדמות הפונדמנטליזם יכול אף הוא להתפרש כניסיון נואש לשקם את האב. זה בפירוש לא אפקט של השיח הדתי. הפונדמנטליזם והדת הם שני דברים שונים. בדומה לכתות, הפונדמנטליזם הוא אפקט ייחודי לעולם של היום. אנו יודעים היטב שבדת, מדובר בניסיון להציב אב סמלי. היום אין חזרה של הדתי בעולמנו. ישנו לעומת זאת סחף לעבר כתות ולעבר הפונדמנטליזם. הדתי מכוון לאב הסמלי של החוק בעוד שבפונדמנטליזם ובכתות, מה שעומד על הכף הוא האב המתענג, האב של ההפרזות למיניהן, גם אם הן מבוצעות בשם החוק.

ברצוני להוסיף שני טיפוסים נוספים של מענים. אלו הם המענים מהצד האורלי, של התביעה לאהבה. זאת הבחירה הרגרסיבית של האנורקסיה והבולימיה. אלו הם מענים שכיחים בגיל ההתבגרות שכן הם מאפשרים באותו הזמן דחיה מסוימת של הסקסואציה, או לפחות עיכוב שלה. ניתן לראות באנורקסיה "הקלאסית" של בנות צעירות סובייקטים שמגיעים עד להעלמות המחזוריות ומחיקת הצורות של הגוף הנשי. אותו הדבר קורה בבולימיה היכן שהתמורה של הגוף לדימוי של האישה מכוסה על ידי האפקט של התביעה האורלית.

אני מסיים עם הבחירה בהתענגות החוץ מינית שאינה נתקלת בבעיות של הסקסואציה, כאופן אחרון של מענה לממשי של ההתבגרות המינית. זה המקרה בעיקר עם המענה של הנרקומניה. אינני רוצה לעשות הכללה ביחס לנרקומניה שכן יש לה תפקוד שונה אצל סובייקטים שונים. בפסיכואנליזה, שעליה לא אדבר כאן, לנרקומניה יש לעיתים קרובות תפקיד של כיסוי. לסובייקט היו אי אלו הזיות ועם הסמים, יש לו הרבה הזיות. כאשר שואלים את הסובייקטים הללו, אם הם אינטליגנטים ומעט חדי הבחנה, הם יכולים להבדיל היטב בין שני סוגי ההזיות, אך הם עדין מחזיקים בהסבר מעט כוללני למה שקורה להם: "זה בגלל הסמים" ועבור כולם, המוזרויות שהם חווים מיוחסות לסמים. זה מה שאני מכנה פונקציה של כיסוי על מחשבת השוא ועל התופעות הפסיכוטיות באמצעות סמים. זו הסיבה שבאופן אישי, למרות הבחירות הפוליטיות של ארצנו, אני לא חושב שצריך לשאוף להבריאה את כל הנרקומנים, לשאוף לאסור עליהם לקחת סמים. ישנם פסיכוטיים שעלולים להתרסק בגלל הפסקת השימוש. הבעיה במקרה הזה היא אם כבר לראות כיצד ניתן לייצב את זה בצורה מעט יותר רגועה.

מהצד של הנוירוזיה, השימוש בסמים הוא באופן ברור בחירה של התענגות חוץ-מינית, גם אם מספר מסוים של מתבגרים יכולים לומר שהם התחילו להשתכר או לקחת סמים כדי שיהיה להם קל יותר לגשת לבחורות. גם אם ישנם כאלו שיכולים לקיים יחסים מיניים ובאותו הזמן להשתמש בסמים, ואז ניתן לראות היטב שהסם משמש כנתיב לגילוי של האחר. הסם במקרה הזה משמש ככיסוי של המין. ביסודו של דבר, ההתענגות של הנרקומניה היא חוץ מינית. זה סימפטום יציב מאוד כי בנוסף על כך הוא מספק הזדהות "אני נרקומן". הוא נסוג בקושי רב מאחר וישנה התענגות חוץ-מינית – לא צריך יותר את הקשרים למין האחר – ומאחר וישנה הזדהות ובנוסף לכל זה, ישנה התופעה של ההדרה מהקשר החברתי שאינה מקלה כלל על האפשרות למצוא מחדש את השאלה המוצבת לסובייקט לפני שיוכל למצוא מענה אחר. אם רוצים לטפל בנרקומניה, זה בוודאי לא באופן כולל, זה צריך להיעשות בכל מקרה לגופו, מתוך בחינה של האופן והרגע שבו המענה הנרקומני הופיע עבורו או עבורה במקום של התענגות וכיצד יכולה אולי להיעשות בחירה אחרת ביחס לכך ברגע נוסף.